

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผลของการศึกษา และข้อเสนอแนะ

5.1 สรุป

การศึกษาความเปลี่ยนแปลงของผู้หญิงที่สัมพันธ์กับความเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ สังคมของแม่ฮ่องสอนทั้งในอดีตและในช่วงการขยายตัวของการพัฒนาของรัฐก็เพื่อเป็นพื้นฐานความเข้าใจในการเปลี่ยนแปลงความหมายของผู้หญิงภายหลังจากการพัฒนาในโครงการเมืองน่าอยู่

แม่ฮ่องสอนในอดีตที่มีวิถีการดำรงอยู่ที่เรียบง่าย ทำการค้าขายกับกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆที่อาศัยอยู่ในบริเวณนี้ การค้าขายเป็นส่วนหนึ่งของการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมของกลุ่มคนเหล่านี้ด้วย การที่แม่ฮ่องสอนไม่สามารถทำการผลิตเพื่อเลี้ยงตัวเองได้อย่างพอเพียง การสร้างเครือข่ายทางการค้าจึงมีความจำเป็นและเป็นหลักประกันในการอยู่รอดของกลุ่มคนที่อยู่อาศัยในบริเวณนี้

การพึ่งพาตนเองเพื่อความอยู่รอดทำให้ต้องมีการใช้แรงงานร่วมกันระหว่างผู้หญิงและผู้ชายเมื่อพิจารณาอย่างรอบด้านจะพบว่า ผู้หญิงแม่ฮ่องสอนในอดีตนั้นมีภารกิจหน้าที่หลายด้านที่เกี่ยวข้องกับการดำรงอยู่ของสังคมที่มีพัฒนาการทางการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาตั้งแต่การทำงานที่เกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่ในชีวิตประจำวัน เริ่มจากวัยเด็กที่เด็กหญิงจะต้องช่วยแบ่งเบาภาระจากผู้เป็นแม่ ช่วยในการหุงหาอาหาร ตักน้ำ กวาดบ้านถูบ้าน เลี้ยงคูน้องเมื่อเวลาที่แม่ต้องออกไปรับจ้างเพื่อหารายได้มาจุนเจือครอบครัว

ภารกิจหน้าที่ในการจัดการภายในครัวเรือนที่เริ่มต้นตั้งแต่วัยเด็กได้สร้างกระบวนการการถ่ายทอดคุณธรรม ความเชื่อและวัฒนธรรมที่ทำให้ผู้หญิงคิดว่า ครอบครัวเป็นพื้นที่ที่ผู้หญิงต้องให้ความสำคัญก่อนเสมอและเป็นพื้นที่เฉพาะสำหรับผู้หญิงเท่านั้น บทบาทนี้ยังคงติดตัวผู้หญิงไปจนมีครอบครัวของตัวเองและทำหน้าที่ผลิตซ้ำอุดมการณ์การเป็นแม่และเมียต่อไปท่ามกลางการดำเนินชีวิตที่ต้องดิ้นรนต่อสู้เพื่อให้ครอบครัวสามารถอยู่รอดด้วยการทำงานในไร่ นา ตั้งแต่การไถ หว่าน ปัก ดำ รับจ้างเกี่ยวข้าว รับจ้างดำข้าว เก็บผักมาขายเพื่อหารายได้เสริม

ให้กับครอบครัว บทบาทเหล่านี้เป็นเครื่องยึดโยงผู้หญิงกับอุดมการณ์ความเป็นแม่และเมียเสมอมา ขณะเดียวกันการทำงานที่เกี่ยวข้องกับการดูแลครอบครัวของผู้หญิง ได้สะสมองค์ความรู้ในเรื่องทรัพยากรตามธรรมชาติที่ผู้หญิงเกี่ยวข้องและได้ใช้ประโยชน์ ไม่ว่าจะเป็นความรู้ในเรื่องอาหาร พันธุ์พืชต่างๆ ตลอดจนสมุนไพรที่ใช้เพื่อการรักษาโรคที่พบในชีวิตประจำวัน สามารถนำมาขายเพื่อเสริมสร้างเศรษฐกิจของครอบครัว และช่วยเหลือคนอื่นได้

การเสริมสร้างเศรษฐกิจของครอบครัวย่อมมีความเกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจของสังคมในขณะนั้นด้วยพื้นฐานทางเศรษฐกิจของแม่ฮ่องสอนที่สัมพันธ์อยู่กับการแลกเปลี่ยนสินค้าทั้งที่จำเป็นและไม่จำเป็น จากการแลกเปลี่ยนกันภายในชุมชนสู่การแลกเปลี่ยนที่ขยายพื้นที่ออกไป สินค้าที่ซื้อขายแลกเปลี่ยนเกี่ยวพันอยู่กับปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิตและการดำรงอยู่ของสังคม พื้นที่ทางเศรษฐกิจของแม่ฮ่องสอนในอดีตมี สองแห่งคือ บริเวณตลาดขายของสด “โหยงกาด” เป็นสถานที่สำหรับสินค้าประเภท ผักตามฤดูกาล ผักบุง ผักกูด กล้วย พัก ถั่วต่างๆ งา น้ำมันงา พลาสติก ซึ่งใช้ในการประกอบอาหาร เป็นพื้นที่ของการพบปะแลกเปลี่ยนสินค้าและข้อมูลข่าวสารประจำวัน พื้นที่อีกแห่งคือ “ย่านกลางเวียง” เป็นตลาดสินค้าที่เกี่ยวกับเครื่องอุปโภคบริโภคที่จำเป็น เช่น น้ำมันก๊าด ไม้ขีดไฟ กะปิ น้ำปลา กุ้งแห้ง เกลือ เป็นต้น สินค้าเหล่านี้เป็นสินค้าจากเมืองมะละหม่งที่มีการทำการค้าระหว่างกัน ซึ่งในพื้นที่ทางเศรษฐกิจทั้งสองแห่งนี้ผู้หญิงเป็นผู้ที่มีบทบาทอย่างสำคัญในการหาสินค้ามาขายในตลาดสด และเป็นผู้อยู่เบื้องหลังการรวบรวมสินค้าเพื่อให้ผู้ชายนำไปขายและนำสินค้าที่จำเป็นกลับมา

ในเรื่องวัฒนธรรมของคนแม่ฮ่องสอนที่ผูกพันอยู่กับประเพณีสิบสองเดือน ทั้งนี้ประเพณีดังกล่าวเป็นหลักประกันของการอยู่รอดและการพึ่งพาอาศัยกันของชุมชน โดยมีผู้หญิงเป็นเสาหลักค้ำจุนให้วัฒนธรรมประเพณีที่เป็นหลักประกันความอยู่รอดร่วมกันนี้ดำเนินไปได้อย่างต่อเนื่อง ตลอดจนการอุทิศตนเพื่อการค้าจนศาสนาอย่างเป็นทางการ จึงทำให้คุณค่าทางสังคมของผู้หญิงมีความเด่นชัดและได้รับการยอมรับนับถือ ผ่านการทำบุญในรูปแบบต่างๆ ทั้งการบริจาคทรัพย์สิน การถือศีล 8 อย่างเคร่งครัด ความหมายของผู้หญิงจึงมีความเด่นชัดในฐานะผู้ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา

ความหมายของผู้หญิงแม่ฮ่องสอนในอดีตจึงเป็นภาพของความผูกพันอยู่กับครอบครัวและชุมชน บทบาทในความเป็นแม่ เป็นเมีย ที่ต้องดูแลครอบครัวในทุกมิติและรวมถึงการดูแล

ทางด้านความมั่นคงทางเศรษฐกิจของครอบครัวที่ต้องทำการค้าขายเพื่อเป็นอาชีพเสริม ตลอดจนการมีบทบาทในฐานะของญาติและเป็นคนในชุมชนอีกด้วย

พื้นที่ของผู้หญิงแม่ฮ่องสอนในอดีต จึงมีความหมายมากกว่าการมองเห็นแต่เพียงทางกายภาพด้านเดียว พื้นที่ของผู้หญิงมีเรื่องของความหมายเชิงนามธรรมที่แฝงอยู่ ผ่านเกียรติยศหน้าตาของการเป็นผู้อุทิศตัวเพื่อการทำบุญ การดูแลครอบครัวได้เรียบร้อย สะอาด เพื่อดำรงรักษาความหมายของความเป็น ผู้หญิง อย่างสมบูรณ์

การที่อำนาจรัฐส่วนกลางไม่ได้มีอิทธิพลต่อแม่ฮ่องสอนมากนัก ทำให้แม่ฮ่องสอนยังสามารถดำรงรักษาวัฒนธรรมที่เป็นของตนไว้ได้อย่างเข้มแข็ง ส่งผลให้กระบวนการให้ความหมายแก่ผู้หญิงยังคงดำรงอยู่ได้อย่างเหนียวแน่น

เมื่อรัฐได้ขยายอำนาจการปกครอง เข้ามาครอบคลุมอาณาบริเวณที่เป็นเมืองแม่ฮ่องสอน สร้างระบบการบริหารจัดการแบบใหม่ ปฏิรูปด้านการปกครอง โยงอำนาจสู่ศูนย์กลาง เพื่อให้เกิดบูรณภาพทางดินแดนของราชอาณาจักรมีความมั่นคง ผ่านการจัดระบบการปกครองแบบใหม่ ด้วยการสถาปนาระบบ “เทศาภิบาล” ในการปกครองส่วนท้องถิ่นและสถาปนาขึ้นเป็นจังหวัดตามลำดับ หลังจากนั้นจึงเริ่มทำการปรับปรุงระบบสาธารณูปโภคให้มีความสะดวกสบายมากขึ้น และดำเนินการจัดแบ่งพื้นที่การปกครองในเขตเทศบาลเพื่อความสะดวกต่อการพัฒนาชุมชน การจัดระบบการปกครองแบบใหม่ได้ซ้อนทับลงไปบนพื้นที่ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนแบบดั้งเดิม การขยายตัวของอำนาจรัฐในด้านการปกครองได้สร้างความเป็นไทยผ่านการให้ความเป็นพลเมืองเพื่อใช้เป็นฐานสู่การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและการเมืองตามที่รัฐต้องการ

พร้อมกันนั้น รัฐได้ปรับปรุงระบบสาธารณูปโภคขึ้นพื้นฐานที่บริหารจัดการ โดยรัฐเช่นการสร้างถนน สนามบิน ตลอดจนยกระดับการเรียนที่มีอยู่ตามวัดขึ้นเป็น โรงเรียนและขยายการศึกษาแบบใหม่อย่างกว้างขวาง พร้อมกับการสร้างระบบชลประทานแบบใหม่ที่เปลี่ยนแปลงระบบการให้น้ำของชุมชนและส่งผลกระทบต่อผู้หญิงโดยตรง ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการขยายตัวของรัฐส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจตลอดจนที่อยู่อาศัยและความไม่ปลอดภัยในชีวิตเมื่อเมืองเริ่มขยายตัวมากขึ้น จนแม่ฮ่องสอนกลายเป็นเมืองท่องเที่ยวและมีความเจริญอย่างไร้ทิศทางและขาดเอกลักษณ์ของตนเอง

การขยายตัวของรัฐในด้านต่างๆ ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมากมาต่อสังคมแม่ฮ่องสอนและส่งผลกระทบต่อผู้หญิงเพราะผู้หญิงแม่ฮ่องสอนคือผู้ที่เป็นหลักของครอบครัวชุมชนและความเป็นไต่ เพราะเมื่อเมืองเกิดการขยายตัวได้ส่งผลให้เกิดความต้องการแรงงานเพื่อการก่อสร้าง การค้าขายและการเป็นคนรับใช้ในบ้าน เพื่อเป็นแรงหนุนให้เกิดการขับเคลื่อนของการเปลี่ยนแปลงของเมือง ความต้องการแรงงานจึงเป็นเพียงความต้องการแรงงานในระดับล่างเท่านั้น

นอกจากความต้องการในเรื่องแรงงานแล้ว การขยายตัวของรัฐยังก่อให้เกิดการระบบการค้าขายที่มีความเข้มข้นมากขึ้น ตลาดขยายตัวและกลายเป็นพื้นที่ของการปรับตัวของผู้หญิงเมื่อเมืองแม่ฮ่องสอนพัฒนาสู่การเป็นเมืองท่องเที่ยว ทำให้เกิดการขยายตัวของตลาดที่มีเฉพาะช่วงเวลาเช่น ตลาดเช้าที่เดิมเป็นของชาวบ้านก็เริ่มมีการขายสินค้าให้กับนักท่องเที่ยว ตลาดเย็นถูกสร้างขึ้นมาเพื่อที่จะตอบสนองคนชั้นกลางที่มีมากขึ้นและไม่มีเวลาทำอาหาร ส่วนตลาดกลางคืนหรือถนนคนเดินเป็นการสร้างพื้นที่ของตลาดแบบใหม่เพื่อตอบสนองต่อการท่องเที่ยวโดยเฉพาะ

ความหมายของผู้หญิงแม่ฮ่องสอนในอดีตที่สำคัญที่ประกอบกับความเป็นแม่เป็นเมียเป็นเครือญาติและเป็นคนในชุมชนได้แก่ ผู้หญิงเป็นผู้ควบคุมและรักษาจารีตประเพณีก็เริ่มเปลี่ยนไปเพราะถูกแทรกแซงจากรัฐและระบบตลาด ความต้องการในเรื่องการท่องเที่ยวมีมากขึ้น จนเกิดการประดิษฐ์สร้างความเป็นไทใหญ่จนเกินความจำเป็นและเกินความเป็นจริง

พื้นที่ทางการค้าที่ขยายอย่างกว้างขวางเกินกว่าตลาดย่อยของชุมชนจึงกลายมาเป็นหน้าที่หลักของผู้หญิงที่ต้องแบกรับภาระเหล่านี้มากขึ้นพร้อมกับการทำหน้าที่แม่และเมียในแบบเดิมเพื่อดำรงรักษาความเป็น “แม่หญิง” ในความหมายแบบเดิมเอาไว้

ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นผู้หญิงแม่ฮ่องสอนได้ปรับตัวเข้าสู่ภาคการผลิตสมัยใหม่และดำเนินชีวิตอยู่ภายใต้เงื่อนไขที่เอารัดเอาเปรียบก็ได้ตระหนักถึงปัญหาเหล่านี้มากขึ้นเช่นเดียวกับชาวบ้านทั่วไป ที่ไม่สามารถหาทางออกให้กับปัญหานี้ได้ จนเกิดโครงการเมืองน่าอยู่จังหวัดแม่ฮ่องสอนที่ร่วมกับชาวบ้านสร้างการเปลี่ยนแปลงในหลายด้านที่สำคัญคือการสร้างให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในการให้ความหมายแก่ “ผู้หญิง” “พื้นที่” และ “การพัฒนาเมือง”

การเลือกพื้นที่แม่ฮ่องสอนเป็นพื้นที่ในการทำงาน เป็นการเลือกบนพื้นฐานของความเข้าใจปัญหาและมองเห็นศักยภาพของชาวบ้านในเมือง การเลือกกิจกรรมมาจากการร่วมกันพิจารณาปัญหาของชาวบ้านในพื้นที่และเงื่อนไขสภาพปัญหาของเมืองนั้นๆ ชาวบ้านแม่ฮ่องสอนผ่านกระบวนการการทำกิจกรรมการพัฒนาที่หลากหลายทั้งจากภาครัฐและองค์กรพัฒนาเอกชน ได้แก่ โครงการพัฒนาสภาพแวดล้อมชุมชนเมืองที่สร้างกระบวนการการมีส่วนร่วมที่เริ่มจากการสำรวจชุมชนเพื่อกำหนดอาณาเขตของชุมชนตนเอง หลังจากนั้นเป็นการทำงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดสวัสดิการให้กับผู้ยากลำบากในชุมชนภายใต้โครงการกองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม โดยใช้หลักการมีส่วนร่วมและชุมชนเป็นแกนหลัก โดยแบ่งเป็นกองทุนกู้ยืมเพื่ออาชีพ เพื่อการศึกษา เด็กพิการและกำพร้า ผู้สูงอายุ และผู้ติดเชื้อ ชาวบ้านเลือกที่จะจัดการเฉพาะกองทุนที่เห็นว่ามีความประโยชน์คือกองทุนผู้ติดเชื้อและกองทุนเพื่อการศึกษา แต่ก็มีคนมาใช้บริการน้อยเนื่องจากไม่ตรงกับปัญหาของชาวบ้านมากนัก

การเริ่มดำเนินงานในเรื่องกองทุน ทำให้เห็นการปรากฏตัวของกลุ่มผู้หญิงจากชุมชนต่างๆเข้าร่วมงาน มีการร่วมกันคิดเกณฑ์ในการให้ทุนสนับสนุนกับผู้เดือดร้อนและมีบทบาทในการบริหารจัดการโครงการให้ดำเนินไปตามที่ได้กำหนดร่วมกันไว้ การทำงานเรื่องนี้จึงเป็นประสบการณ์ชุดแรกของผู้หญิงในชุมชนเมืองที่ได้ลงมือทำงานบริหารจัดการอย่างเต็มรูปแบบ ตั้งแต่การคิด ตัดสินใจวางแผนและการใช้จ่ายเงิน ทำบัญชี สร้างระบบการตรวจสอบการทำงาน และเชื่อมโยงกับเครือข่าย

จากประสบการณ์ ในการทำงานครั้งนี้เป็นการเสริมสร้างอำนาจในการจัดการของผู้หญิงในงานที่เป็นเรื่องของส่วนรวม เกิดการสร้างความสัมพันธ์ใหม่ในแนวราบระหว่างชุมชนกับชุมชนซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญต่อการทำเมืองนำอยู่ที่เข้ามาต่อเติมจินตนาการสู่การร่วมกันในระดับที่มากกว่าความเป็นชุมชน แต่เป็นระดับของความเป็นเมืองที่มีปัญหาที่ซับซ้อนมากขึ้น

การรื้อฟื้นการสร้างสำนึกร่วมของชุมชนให้เกิดขึ้นจึงต้องทำความเข้าใจปัญหาและมองเห็นสิ่งที่เป็นประเด็นร่วมของเมืองที่มีผลในทางเศรษฐกิจ จิตใจ สังคมและสิ่งแวดล้อม การสร้างการมีส่วนร่วมผ่านเวทีกลางให้มีการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นต่อพื้นที่แม่ฮ่องสอน จึงเป็นการเปิดพื้นที่ ให้กับกลุ่มคนที่หลากหลายซึ่งรวมถึงผู้หญิง ในเวทีกลางที่เปิดโอกาสให้คนเข้าร่วมพูดคุยพบปัญหาที่สำคัญคือการขาดการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการกำหนดวิถีชีวิตและ

การเปลี่ยนแปลงเมืองของตนเองให้มีความสอดคล้องกับการดำเนินชีวิตและระบบเศรษฐกิจของเมือง

นอกจากนี้เวทีกลางยังได้ทำให้ชาวบ้านได้ร่วมกันจินตนาการเมืองแม่ฮ่องสอนที่ต้องการให้เป็น ภาพฝันของการเป็นเมืองน่าอยู่ได้แก่ สังคมมีการอยู่ร่วมกันอย่างสงบ ไม่มีอาชญากรรม มีศีลธรรม มีความสามัคคี ปลอดภัยเสถียร ด้านวัฒนธรรมมีการอนุรักษ์ประเพณีดั้งเดิม มีเยาวชนเข้าร่วมกลุ่มรักบ้านเกิด ด้านการเมือง ภาคประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมือง ด้านเศรษฐกิจ มีความพอเพียง มีการจัดอาชีพคู่ไปกับเรื่องที่อยู่อาศัย ด้านสิ่งแวดล้อม มีแม่น้ำใส มีป่าไม้ อากาศดี มีการจัดการขยะและมีอาสาสมัครสิ่งแวดล้อม การท่องเที่ยวที่ได้รับการส่งเสริม มีการคมนาคมที่ดี ราคาเครื่องบินถูก ตลอดจนมีการส่งเสริมทางด้านสุขภาพ

จากการสร้างภาพฝันร่วมกันเช่นนี้ คือการสร้างจินตนาการสมบัติร่วมกันขึ้นมา และได้นำไปสู่การเปิดโอกาสให้ชาวบ้านกล้าที่จะคิดว่ากลุ่มของตนมีสิทธิที่จะสร้างกิจกรรมเพื่อแก้ไข ปัญหาที่ขวางกั้นความฝันที่กลุ่มของตนวางเอาไว้

การกำหนดกิจกรรมการพัฒนาเพื่อนำไปสู่เมืองน่าอยู่ใน 8 กิจกรรมจะพบว่าเป็นเรื่องที่สัมพันธ์อยู่กับการท่องเที่ยวที่เป็นรายได้หลักของคนแม่ฮ่องสอนทั้งสิ้น การพัฒนาหนองจองคำในฐานะพื้นที่สาธารณะขนาดใหญ่กลางเมืองคู่กับวัดจองกลาง จองคำ ที่แสดงให้เห็นถึงอัตลักษณ์ของความเป็นไทใหญ่ การพัฒนาลำน้ำปู้สายน้ำที่ยังคงสภาพตามธรรมชาติที่ไหลผ่านเมืองให้มีสภาพเหมือนเดิม ไม่ถูกตัดแปลงตามกระแสการพัฒนาของรัฐที่ทำกับน้ำแม่ฮ่องสอน การพัฒนาพระธาตุคอกองมูให้มีความสะอาด ไม่รกรุงรังเพื่อที่นักท่องเที่ยวจะได้มีความปลอดภัยในการไปสักการะพระธาตุ การจัดการขยะและการบำบัดน้ำเสีย การฟื้นฟูวัฒนธรรมไตและการร่วมกันจัดการสายน้ำ

ในกระบวนการของการสร้างกิจกรรมร่วมกับโครงการเมืองน่าอยู่ ผู้หญิงเป็นผู้ที่บทบาทอย่างสำคัญ เริ่มจากการสำรวจเพื่อค้นหาสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นที่สาธารณะเช่นหนองจองคำ ที่ได้ช่วยเปิดมิติการเรียนรู้ของความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งแวดล้อม การเป็นเมือง การท่องเที่ยวและเศรษฐกิจที่มีลักษณะของความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่เข้ามาเกี่ยวพันกับการดำเนินชีวิต ความสัมพันธ์เชิงอำนาจในการจัดการน้ำที่ถูกแทนที่โดยรัฐ

ลักษณะของความสัมพันธ์เชิงอำนาจในการจัดการทรัพยากรน้ำ ในหนองจอกคำ ที่ถูกแทรกแซงโดยรัฐใช้อำนาจในการเก็บกักน้ำเอาไว้บนเขาภายใต้ระบบชลประทาน ได้ก่อให้เกิดการจัดสรรน้ำที่ไม่เป็นธรรมต่อคนที่อยู่ปลายน้ำ ซึ่งก็คือหนองจอกคำเพราะทำให้ปริมาณน้ำที่ไหลเข้าสู่หนองมีจำนวนน้อยลง การหมุนเวียนของน้ำไม่มีประสิทธิภาพ ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระบบนิเวศของหนอง ขณะเดียวกันหนองจอกคำได้รับผลกระทบจากการขยายตัวของเมืองเกิดเป็นชุมชนที่หนาแน่นบริเวณโดยรอบ มีการขายที่ดินและการอพยพแรงงานออกนอกภาคการเกษตรเข้าสู่ภาคการบริการมากขึ้น ทำให้หนองจอกคำถูกละเลยไปในช่วงระยะเวลาหนึ่งจนเมื่อแนวนโยบายของรัฐได้กำหนดให้เมืองแม่ฮ่องสอนเป็นเมืองแห่งการท่องเที่ยว จึงเกิดการมองย้อนกลับมาเพื่อค้นหาทรัพยากรที่สำคัญของเมืองเพื่อสร้างจุดขายด้านการท่องเที่ยว ดังนั้นพื้นที่ของหนองจอกคำจึงมีความหมายที่มากกว่า สถานที่ทางกายภาพที่มีความสวยงาม แต่กลับเป็นพื้นที่ของการทำให้เกิดการจัดสรรทรัพยากรน้ำที่มีอยู่อย่างจำกัด ให้เกิดความเป็นธรรมและเสมอภาคกันทั้งภาครัฐ ภาคการเกษตรและภาคเมือง

การดำเนินกิจกรรมด้านต่างๆที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ พบว่าผู้หญิงได้เข้ามามีบทบาทอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเป็นผู้นำและเป็นผู้ที่เข้าร่วมผลักดันกิจกรรมต่างๆ อย่างเข้มแข็ง คณะกรรมการกลุ่มต่างๆล้วนแล้วแต่เป็นผู้หญิงเป็นส่วนใหญ่ อันได้แก่ คณะทำงานเพื่อการสำรวจลำน้ำปู้ซึ่งส่วนใหญ่แล้วเป็นอาสาสมัครกุ๊สายน้ำ คณะทำงานจำนวน 35 คน มีผู้หญิงทั้งหมดจำนวน 25 คน ที่เป็นกำลังสำคัญในการกระตุ้นให้เกิดการทำงานเพื่อดูแลลำน้ำให้สะอาดโดยใช้วันสำคัญๆเป็นวันพัฒนาลำน้ำ

ขณะที่คณะทำงานพัฒนาพระธาตุคอกของมู ที่มีแกนหลักในการทำงานคือประธานชุมชนที่เป็นผู้หญิงได้พยายามผลักดันให้มีการพัฒนาบริเวณโดยรอบพระธาตุเพราะถือเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญของเมือง ในที่ประชุมคณะทำงานเธอจะพูดเสมอว่า “ พระธาตุเป็นที่ที่คนใดให้ความเคารพ และเป็นหน้าตาของเมืองใครมาก็ต้องมากราบไหว้ พวกเราต้องช่วยกันดูแลให้สะอาดและปลอดภัยสำหรับคนที่มากราบไหว้” โดยเริ่มดำเนินการประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและรณรงค์ให้ประชาชนเข้าร่วมซึ่งได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดีทั้งจากหน่วยงานและชุมชน เป็นการแสดงให้เห็นถึงการยอมรับในบทบาทของผู้หญิงในพื้นที่สาธารณะเป็นอย่างดี

รูปธรรมของโครงการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยคนจนเมือง “โครงการบ้านมั่นคง” มีคณะทำงานทั้งหมด 15 คนจากพื้นที่ที่มีปัญหา 2 จุดมีองค์ประกอบของคณะกรรมการที่เป็นทั้ง

ผู้หญิงและผู้ชายในสัดส่วน แตกต่างกันคือ ผู้หญิงจำนวน 9 คน ผู้ชายจำนวน 6 คนแต่ความมุ่งมั่น ตั้งใจในการผลักดันให้เกิดการแก้ไขปัญหาในเรื่องที่อยู่อาศัย เป็นผู้หญิงเป็นส่วนใหญ่ที่มาเข้าร่วม ประชุมทุกครั้ง ยอมสละเวลาเท่าที่มีเพื่อสร้างรูปธรรมในการแก้ปัญหาแม้ว่าในบางครั้งจะพบกับ ความยุ่งยากของระเบียบขั้นตอนของการปฏิบัติ และไม่เอื้อให้ชาวบ้าน ได้แก้ปัญหาอย่างรวดเร็ว กลุ่มคณะกรรมการที่เป็นผู้หญิงเหล่านี้จะทำหน้าที่ในการติดตามความคืบหน้าอย่างสม่ำเสมอ

ผู้หญิงไม่ได้มีบทบาทในการผลักดันให้กิจกรรมต่างๆ ให้ดำเนินไปตามที่วางแผนกันไว้ เท่านั้น พันธกิจที่สำคัญที่ผู้หญิงแม่ฮ่องสอนได้แบกรับและสามารถทำหน้าที่ตามบทบาทของตน ได้ดียิ่งได้แก่ การประสานงานกับหน่วยงานรัฐ เพื่อเป็นการสร้างความเข้าใจและชี้แจงให้เห็นถึง ความสำคัญในการทำกิจกรรมและสร้างพื้นที่ให้เกิดการยอมรับในเรื่องการมีส่วนร่วมของชุมชนใน การพัฒนาเมือง

ผู้หญิงมีบทบาทในเรื่องการจัดการดูแลงบประมาณ ควบคุมตัดสินใจในการใช้ งบประมาณเพื่อให้เกิดการขับเคลื่อนงานที่มีประสิทธิภาพ ผู้หญิงได้นำประสบการณ์ที่เคยผ่านการ บริหารกองทุนมาใช้ในการทำงานและสามารถสร้างการเชื่อมต่อเพื่อให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ร่วม สมทบทุนในการพัฒนา พร้อมกับการแสดงออกถึงความโปร่งใสในการใช้เงินด้วยการสร้างระบบ การตรวจสอบที่ทุกคนเข้าถึงได้ เป็นการสร้างการปรับเปลี่ยนมุมมองในการทำงานพัฒนาของ ชาวบ้านว่าสามารถเป็นผู้กำหนดทิศทางการพัฒนาท้องถิ่นของตนเอง

การมีบทบาทเป็นผู้นำในการพัฒนาของผู้หญิงที่เข้าร่วมสรรค์สร้างกิจกรรมดังกล่าว ได้ สร้างมิติใหม่ของการเปลี่ยนแปลงความหมายของผู้หญิง ยังมีผู้หญิงอีกจำนวนมากที่เข้าในการทำ กิจกรรมในบทบาทแบบเดิมได้แก่การทำอาหาร ซึ่งเป็นบทบาททางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับ อาหารการกินเมื่อมีการทำกิจกรรมในรูปแบบต่างๆผู้หญิงอีกจำนวนหนึ่งก็ยังคงรับหน้าที่ในการ จัดการเรื่องเหล่านี้เช่นเดิม

โครงการปฏิบัติการชุมชนและเมืองนำอยู่ เป็นโครงการ ที่ทำงานสนับสนุนให้ผู้หญิงได้ มีบทบาทมากขึ้นในกระบวนการพัฒนาผ่านการทำกิจกรรมต่างๆที่มีความหลากหลาย เช่นการ ร่วมกันดูแลหนองจอกคำ ลำน้ำปู้ พระธาตุคอกยงมู และอื่นๆ ด้วยกระบวนการที่สนับสนุน ให้ผู้หญิงได้มีส่วนร่วมในการทำงาน มีการศึกษาดูงานแลกเปลี่ยนประสบการณ์ทำให้ผู้หญิงมี ความรู้และประสบการณ์ใหม่ๆตลอดจนนำไปสู่การประสานกันเป็นเครือข่ายกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง

ทำให้ผู้หญิงเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงตัวเองจากการเป็นแรงงานรับจ้างในระบบเศรษฐกิจที่รัฐและความต้องการของการท่องเที่ยวเป็นผู้กำหนด มาสู่การเป็นผู้กำหนดการเปลี่ยนแปลง การทำความเข้าใจสภาพของปัญหาจริงที่ปรากฏนำไปสู่การแก้ปัญหาอย่างต่อเนื่องจากสิ่งแวดล้อม ผู้วัฒนธรรมและการทำมาหากิน เป็นการเปลี่ยนแปลงความหมายของผู้หญิง พื้นที่และการพัฒนาเมือง

การดำเนินโครงการเมืองน่าอยู่ เป็นการสร้างพื้นที่ทางสังคมเมืองแบบใหม่ที่ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในกลุ่มผู้หญิงแม่ฮ่องสอน กล่าวได้ว่า ผู้หญิงแม่ฮ่องสอนเป็นผู้ที่มีบทบาทอย่างมากในโครงการ ที่สร้างให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในความคิดของผู้หญิงแม่ฮ่องสอนที่สัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงของเมือง

ผู้หญิงแม่ฮ่องสอน ได้อธิบายการเปลี่ยนแปลงในเชิงความหมายผ่านความรู้ที่ลงมือทำและประสบความสำเร็จ ความรู้ที่ได้จากการสำรวจเพื่อทำความเข้าใจสภาพของปัญหา ความเปลี่ยนแปลงของชุมชน ได้ทำให้ผู้หญิงเริ่มคิดว่าตนเองมีความรู้มากพอที่จะอธิบายเรื่องราวต่างๆ ให้แก่ผู้ชายและคนอื่นๆ ในชุมชน การเปลี่ยนแปลงความรู้ที่เดิมถูกคิดว่ามีเพียงแต่งงานในบ้านเรือนจึงมีผลกระทบที่ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทั้งต่อตัวผู้หญิงและคนในชุมชนโดยรวมด้วย การเข้าร่วมในกระบวนการทำกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง และจริงจึงมีส่วนอย่างสำคัญในการสร้างความรู้ใหม่พร้อมกับการรับรู้ว่าคุณเองสัมพันธ์อยู่กับพื้นที่เมืองที่มีกลุ่มคนหลากหลาย และเกิดความสัมพันธ์แบบใหม่กับกลุ่มคนที่มากขึ้น

การได้รับความรู้แบบใหม่ทำให้ผู้หญิงได้สร้างกลุ่มแบบใหม่ขึ้นมาด้วย ผู้หญิงยังมีการรวมตัวกันแบบหลวมๆ ด้วยการพบปะแลกเปลี่ยนความรู้ ข่าวสารความเคลื่อนไหวต่างๆ แบบไม่เป็นทางการ มีที่ปรึกษาปรับทุกข์ช่วยกันหาทางออก ทำให้เกิดความมั่นใจในการทำงานและเป็นกำลังใจให้กัน ซึ่งเครือข่ายความสัมพันธ์ที่ไม่เป็นทางการเหล่านี้มีส่วนอย่างสำคัญในการสนับสนุนให้ผู้หญิงได้สามารถทำงานอยู่ได้ เป็นการสร้างความมั่นใจให้ผู้หญิงกล้าออกมาสู่พื้นที่สาธารณะมากขึ้น

เมื่อผู้หญิงมีเครือข่ายความสัมพันธ์แบบไม่เป็นทางการและมีลักษณะของเครือข่ายที่ข้ามชุมชนข้ามจังหวัด ข้ามภาค จึงเป็นแรงสนับสนุนที่สำคัญต่อการที่ผู้หญิงออกมาทำกิจกรรมเพื่อ

ชุมชน เป็นก้าวที่สำคัญของการเรียนรู้ที่นำไปสู่การปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างหญิงชาย ที่เปิดโอกาสให้ผู้หญิงได้แสดงบทบาทที่กว้างกว่าการเป็นเมีย เป็นแม่ของครอบครัว

ผู้หญิงแม่ฮ่องสอน ได้เริ่มสั่งสมความรู้ที่เกิดขึ้นใหม่และได้นำความรู้ที่มีอยู่ในตัวของแต่ละคนออกมาเพื่อให้สามารถนำไปสู่ความเปลี่ยนแปลงที่สร้างสรรค์เพื่อส่วนรวมได้โดยที่มีแนวทางที่สำคัญได้แก่ แนวทางหรือการสร้างพื้นที่เพื่อเปิดโอกาสให้คนเหล่านี้ได้แสดงศักยภาพที่มีอยู่และการรวมกันทำงานในพื้นที่ที่เป็นทรัพย์สินร่วมของเมือง เป็นการสร้างรูปธรรมของแนวทางในการพัฒนาสมัยใหม่ ที่แตกต่างไปจากของรัฐที่ยึดเอาราชการเป็นศูนย์กลางและมองแต่การพัฒนาเพียงด้านที่เป็นวัตถุ ขณะที่ชาวบ้านให้ความสำคัญกับความเป็นคนด้วยการสร้างสายสัมพันธ์ในระหว่างหมู่คน สร้างความไว้วางใจ ความเข้าใจและยังฟื้นฟูความเป็นกลุ่มหรือชุมชนซึ่งเป็นทุนทางสังคมที่สำคัญของท้องถิ่น

นอกจากเป็นการทำงานด้วยกระบวนการพัฒนาแนวใหม่แล้ว การเข้าสู่พื้นที่สาธารณะนำไปสู่การสร้างนิยามใหม่ของผู้หญิงว่าเป็นผู้ที่มีความสามารถ ส่งผลให้ผู้หญิงเริ่มมองตนเองว่ามีความสำคัญและมีคุณค่า จินตนาการในเรื่องพื้นที่ของผู้หญิงจึงไม่ได้จำกัดอยู่แต่ในเฉพาะครัวเรือนเท่านั้นแต่ขยายออกสู่พื้นที่ทางสังคมด้านอื่นๆที่มีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตเช่นกัน

ความเปลี่ยนแปลงในการให้ความหมายแก่ตนเองของผู้หญิง ที่เห็นว่าผู้หญิงเป็นผู้ที่มีความรู้ ความสามารถ และเป็นส่วนหนึ่งของการอยู่ร่วมกันของเมือง รวมถึงความตระหนักว่าผู้หญิงเป็นส่วนสำคัญของการพัฒนา หากปราศจากคนทำงานที่เป็นผู้หญิงแล้วกิจกรรมหรืองานนั้นๆไม่มีทางที่จะสำเร็จได้ ความเปลี่ยนแปลงนี้ยังสัมพันธ์อยู่กับการปรับเปลี่ยนบทบาทในครอบครัว ผู้ชายเกิดการรับรู้ถึงการทำงานของหญิงในพื้นที่สาธารณะที่เป็นประโยชน์โดยรวมจึงก้าวเข้ามาร่วมรับผิดชอบภาระในครัวเรือนเท่าที่จะทำได้ เป็นการสร้างทัศนคติแบบใหม่ข้ามผ่านเส้นแบ่งระหว่างพื้นที่ส่วนตัวกับพื้นที่สาธารณะตามค่านิยม

ความรู้ที่ได้จากการเข้าร่วมงานด้านการพัฒนา ทำให้ผู้หญิงมองเห็นความเชื่อมโยงระหว่างพื้นที่ต่างๆ ที่มากกว่าการรับรู้เฉพาะพื้นที่ของชุมชน ประกอบเข้ากับบทบาทของผู้หญิงที่มีความสามารถในการทำกิจกรรมต่างๆ ให้บรรลุผลสำเร็จและสร้างการเปลี่ยนแปลงต่อการพัฒนาเมือง ทำให้กลุ่มผู้หญิงแม่ฮ่องสอนสามารถอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างตนเองในฐานะผู้หญิงที่เป็น “ผู้กระทำการ” กับพื้นที่เมืองแม่ฮ่องสอน

การอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างตนเองกับพื้นที่แบบใหม่ของผู้หญิง เป็นการสร้างความสำนึกต่อพื้นที่เมืองแม่ฮ่องสอนในลักษณะใหม่ที่ชาวบ้านในฐานะผู้ใช้ประโยชน์ ควรเป็นเจ้าของและมีสิทธิในการจัดการดูแลให้เหมาะสมกับวิถีทางสังคมที่เป็นอยู่ จากเดิมที่จังหวัดแม่ฮ่องสอนถูกทำให้เป็นสมบัติของราชการ ที่ชาวบ้าน โดยเฉพาะผู้หญิงไม่มีส่วนเกี่ยวข้องด้วย มาสู่ความสำนึกแบบใหม่ที่มีของการขับเคลื่อนไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่มีผู้หญิงเป็นแรงสำคัญในการช่วยดูแลรักษาสมบัติของตนเอาไว้

กล่าวได้ว่าความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนี้ เป็นความเปลี่ยนแปลงทางความคิดที่ร้อยรัดให้ผู้หญิงแม่ฮ่องสอนสร้างบทบาทของตนเองอย่างต่อเนื่องมา ความเปลี่ยนแปลงนี้เป็นความเปลี่ยนแปลงในจินตนาการที่ชาวบ้านมีต่อเมือง ทำให้เมืองกลายเป็นสมบัติส่วนรวมของชาวบ้านในที่สุด

กล่าวได้ว่า ความรู้ชุดใหม่ที่ผู้หญิงได้รับจากการสำรวจข้อมูล สามารถมองเห็นความเชื่อมโยงกันของปัญหาบนพื้นที่ต่างๆ ทำให้ผู้หญิงมีพลังหรืออำนาจมากขึ้นในการอธิบายให้แก่คนรอบข้าง และเมื่อนำความรู้ชุดใหม่มาปฏิบัติโดยการสร้างกิจกรรมต่างๆ และประสบผลสำเร็จ ได้ทำให้ผู้หญิงเปลี่ยนความคิดเกี่ยวกับตนเองในฐานะผู้หญิง และนำมาสู่ความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญมากได้แก่ การเปลี่ยนความหมายของพื้นที่เมืองแม่ฮ่องสอน

5.2 อภิปรายผลของการศึกษา

ในการศึกษาเรื่องผู้หญิง พื้นที่และการพัฒนาเมืองเป็นการศึกษาเพื่อช่วงชิงการสร้างนิยามความหมายใหม่ให้กับผู้หญิงที่เข้าร่วมในกระบวนการพัฒนาของพื้นที่เมืองแม่ฮ่องสอน พื้นที่ของผู้หญิงนั้นไม่ได้มีลักษณะหยุดนิ่งอยู่ที่เส้นแบ่งของส่วนตัวกับสาธารณะ แต่ผู้หญิงได้ก้าวข้ามพื้นที่เหล่านั้นไปมาอยู่ตลอดเวลา เวทีความสัมพันธ์ของผู้หญิงจึงมีอยู่ในทั้งสองพื้นที่ มีทั้งในพื้นที่ของครัวเรือนและได้ขยายบทบาทความสำคัญออกสู่เวทีในระดับเมืองที่ต้องสัมพันธ์กับผู้คนที่หลากหลาย

แนวคิดที่แบ่งพื้นที่ส่วนตัวและพื้นที่สาธารณะให้มีลักษณะแบบคู่ตรงข้าม ทำให้เกิดการเลือกปฏิบัติที่ไม่เท่าเทียมเสมอมา ในทัศนะของ Kilian ที่เห็นว่า ความเป็นสาธารณะนั้นเป็นรูปแบบของความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่แสดงออกมาในพื้นที่ แต่ไม่ใช่คุณสมบัติ (characteristics)

ของพื้นที่ และในพื้นที่หนึ่งๆย่อมมีความสัมพันธ์เชิงอำนาจทั้งสองสิ่งนี้อยู่ร่วมกันเสมอ จึงไม่สามารถแบ่งออกเป็นข้าวตรงข้ามกันได้

พื้นที่ของผู้หญิงสัมพันธ์อยู่กับครอบครัว ชุมชน และเมืองไม่ได้แยกออกจากกัน พื้นที่เหล่านี้สัมพันธ์เชื่อมโยงกับวิถีชีวิตทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม การเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ที่เกิดจากการพัฒนาจึงส่งผลต่อผู้หญิง พื้นที่และการพัฒนาเมือง

ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่า พื้นที่ ที่ผู้หญิงได้มีส่วนสัมพันธ์อยู่ด้วยนั้นเป็นเรื่องที่ไม่สามารถแยกขาดออกจากกัน ได้ว่าเป็นพื้นที่ส่วนตัว หรือพื้นที่สาธารณะ ทั้งนี้การศึกษาจากผู้หญิงแม่ฮ่องสอนที่สัมพันธ์อยู่กับพื้นที่ต่างๆ ในชีวิตประจำวันจะพบว่าผู้หญิงแม่ฮ่องสอน มีความสำคัญทั้งในพื้นที่ของครัวเรือนและภายนอกครัวเรือน ในฐานะผู้ที่มีบทบาททางเศรษฐกิจ สังคมและเป็นผู้รกรงรักษาวัฒนธรรม ตลอดจนเป็นผู้ค้ำจุนศาสนา กิจกรรมต่างๆที่ผู้หญิงเข้าร่วมสามารถสร้างการเปลี่ยนแปลงในความหมายใหม่ให้กับผู้หญิง สังคมให้การยอมรับในฐานะของผู้ที่นำที่สร้างความเปลี่ยนแปลงให้กับความเป็นเมือง แสดงให้เห็นว่าเส้นแบ่งระหว่างพื้นที่ส่วนตัวกับพื้นที่สาธารณะเป็นเส้นแบ่งที่รางเลือนและไม่เป็นจริง

การเปิดโอกาสให้ผู้หญิงได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาอย่างเท่าเทียม จะสามารถช่วยลบเส้นแบ่งระหว่างพื้นที่ทั้งสองที่มีอยู่ในจินตนาการออกไปและเปิดพื้นที่ใหม่ทางสังคมให้กับผู้หญิงได้มีส่วนร่วมในการกำหนดการเปลี่ยนแปลงของเมือง เป็นการสร้างจินตนาการใหม่ของเมืองที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงความหมายของพื้นที่ที่เป็นสมบัติร่วมของชุมชน

ข้อค้นพบจากการศึกษา

ประการแรก สังคมที่เป็นเมืองขนาดเล็กแบบแม่ฮ่องสอน ที่มีชนบประเพณีที่มีความเข้มแข็ง เพื่อเป็นเครื่องมือในการความสัมพันธ์ของผู้คนที่จำเป็นต้องพึ่งพาอาศัยกันอย่างเข้มข้น และต้องร่วมมือเกื้อกูลดูแลกันเพื่อเป็นหลักประกันในการอยู่รอด ทำให้มีความจำเป็นที่ต้องสร้างสมดุลของการอยู่ร่วมกันมากกว่า การคิดกันฝ่ายหนึ่งออกไป บทบาทระหว่างหญิงและชายจึงมีลักษณะของความร่วมมือกันเพื่อสร้างความอยู่รอดเพราะเมื่อผู้ชายต้องไปค้าขาย ผู้หญิงจึงเป็นผู้ที่ต้องรับผิดชอบในเรื่องที่เกี่ยวกับความอยู่รอดของครอบครัว เป็นผู้ที่ทำหน้าที่จัดการเศรษฐกิจของครอบครัว สืบสานวัฒนธรรมที่เกี่ยวพันกับความอยู่รอดของชุมชน และทำการค้าขายเพื่อเสริม

รายได้ นอกจากนี้ผู้หญิงยังสามารถออกไปรับจ้างทำนา รับจ้างเกี่ยวข้าว ซึ่งเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้หญิงได้สามารถออกมาหารายได้ด้วยการรับจ้าง สถานภาพของผู้หญิงจึงมิได้ต่ำมากนัก

จนเมื่อรัฐขยายอำนาจเข้ามาควบคุมจัดการทรัพยากรและสร้างระบบการจัดการแบบใหม่ พร้อมกับการขยายฐานการผลิตออกไป ทำให้ผู้หญิงต้องเข้าสู่ฐานการผลิตแบบใหม่ ที่ถูกขูดรีดและเอาเปรียบทางเศรษฐกิจและสังคมมากขึ้น การสร้างสัญลักษณ์แบบใหม่ของรัฐผ่านการแสดงอำนาจเหนือพื้นที่เช่นการยึดเอาการจัดการน้ำที่เคยเป็นของชุมชนมีกรรมกรเหมืองฝายคอยจัดการดูแลให้เกิดความเท่าเทียมในการใช้น้ำ การยึดเอาพื้นที่สาธารณะที่ชาวบ้านเคยใช้ประโยชน์ร่วมกันมาเป็นของหลวงและมีการติดป้ายประกาศห้ามตกปลา ห้ามหาของป่า ตลอดจนการดูแลแม่น้ำลำคลอง ทำให้ชาวบ้านยากจนและเป็นฝ่ายรอคอยการช่วยเหลือจากภาครัฐมากขึ้น เกิดเป็นจารีตปฏิบัติที่ชาวบ้านคุ้นเคยกับการได้รับโครงการพัฒนาที่รัฐเป็นฝ่ายหยิบยื่นให้มานาน จนเมื่อชาวบ้านได้พบกับการทำงานที่สามารถสร้างบทบาทใหม่ของพวกเขาได้ จึงเข้าร่วมมีส่วนร่วมอยู่ในการจัดการพื้นที่สาธารณะที่มีผลต่อการดำรงชีวิตของพวกเขา โดยไม่มีการแบ่งแยกเพศ ชนชั้น และอายุ

อย่างไรก็ตาม อาจมีความคาดหวัง ค่านิยมบางอย่างที่แอบแฝงหรือเกี่ยวข้องกับความเป็นเพศอยู่ในกิจกรรมที่ทำ การสร้างการเปลี่ยนแปลงในเรื่องความคาดหวังและค่านิยม จำเป็นต้องใช้เวลาและการเรียนรู้เพื่อเปลี่ยนผ่านไปสู่สิ่งที่ดีกว่า

บทบาทการมีส่วนร่วมของผู้หญิงในการจัดการสิ่งแวดล้อมเมือง เป็นการสร้างบทบาทใหม่ในพื้นที่สาธารณะให้กับผู้หญิง ทั้งนี้เพราะผู้หญิงมองพื้นที่สาธารณะอย่างเป็นจริงในแง่ของความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับการดำรงชีวิตที่สามารถเปลี่ยนแปลงหรือกำหนดให้เป็นไปตามสภาพการเปลี่ยนแปลงของสังคมได้ไม่ใช่เป็นเพียงพื้นที่ทางกายภาพที่หยุดนิ่ง การสร้างรูปธรรมของกิจกรรมที่ประสบความสำเร็จจึงเป็นการคิดประดิษฐ์พื้นที่ให้เกิดความหมายแบบใหม่ ที่สอดคล้องกับความเป็นจริงในชีวิตประจำวัน

การมีบทบาทในพื้นที่สาธารณะที่ต้องทำหน้าที่ในการสร้างความเข้าใจด้วยการเรียนรู้ผ่านการสร้างความสัมพันธ์ใหม่ และทำงานร่วมกันอย่างสร้างสรรค์และเริ่มมองเห็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการร่วมมือกันของกลุ่มคนที่หลากหลายที่นำไปสู่ความสำเร็จของกิจกรรม ทำให้ผู้หญิงได้มองเห็นถึงความเปลี่ยนแปลงในความหมายของตนเองที่สัมพันธ์อยู่กับ

พื้นที่ของเมือง ในแง่การจำกัดขอบเขตความเชื่อในเรื่องของพื้นที่ ที่มีการแบ่งแยกพื้นที่ระหว่างผู้หญิงและผู้ชาย เพราะการเข้าร่วมกิจกรรมในพื้นที่สาธารณะของผู้หญิงทำให้รับรู้ข้อมูลข่าวสาร การได้รับการยอมรับจากสังคม ผู้หญิงจึงเกิดความเชื่อมั่นในตนเองมากขึ้นในการออกสู่พื้นที่สาธารณะและเริ่มลดบทบาทในพื้นที่ส่วนตัว โดยมีผู้ชายเข้ามามีบทบาทมากขึ้นเช่นการรับส่งลูก การทำอาหาร ช่วยล้างจานและซักผ้าในช่วงเวลาที่ผู้หญิงต้องไปประชุมหรือค้าขาย ผู้หญิงเริ่มคิดว่าทั้งผู้หญิงและผู้ชาย ควรจะมีความเท่าเทียมกันมากขึ้น และช่วยกันแบ่งเบาภาระในครอบครัว

จากแนวคิดเรื่องการแบ่งงานกันทำระหว่างหญิงชาย ซึ่งเป็นแนวความคิดที่มีอยู่ในหลายวัฒนธรรม สังคมตะวันตกเองก็เป็นผู้สร้างอคติแอบแฝงในเรื่องบทบาทและฐานะของหญิงและชาย ด้วยการทำให้งานของผู้ชายเป็นเรื่องในพื้นที่ส่วนรวม ส่วนงานของผู้หญิงเป็นเรื่องของพื้นที่ส่วนตัว การแบ่งงานระหว่างเพศดังกล่าวนำไปสู่การจำกัดบทบาทและลดฐานะของหญิงลงไปจากพื้นที่ในทางสังคม เศรษฐกิจและการเมืองอย่างมาก ในสภาพความเป็นจริงแล้วการแบ่งพื้นที่แยกออกจากกันดังกล่าวเป็นการแบ่งที่มีความหยาบคั่งและตายตัวมากเกินไป ทำให้ภาพของผู้หญิงถูกจำกัดในเรื่องใดเรื่องหนึ่งและถูกละเลยบทบาทอื่น ๆ ที่มีความสำคัญ เช่นการมีส่วนร่วมในการสร้างระบบเศรษฐกิจของชุมชนและสังคมโดยรวม ความสัมพันธ์ของผู้หญิงกับชุมชนนั้นเป็นความสัมพันธ์ที่ซ้อนทับกันในหลายมิติจึงไม่สามารถแยกแยะบทบาทหน้าที่ได้อย่างชัดเจนระหว่างพื้นที่ส่วนตัวและพื้นที่สาธารณะ แต่ขึ้นอยู่กับว่าใครจะให้ความสำคัญกับเรื่องอะไรเป็นหลัก

ประการที่สอง การมีบทบาทหลักในเรื่องเศรษฐกิจ การที่ระบบเศรษฐกิจของแม่ฮ่องสอนต้องพึ่งพาอยู่กับภายนอกผ่านการค้ากับกลุ่มคนต่างๆ ทำให้ผู้หญิงไทใหญ่มีประสบการณ์ทางการค้า มีส่วนร่วมในการค้าขายผ่านการเป็นผู้รวบรวมสินค้าเพื่อนำไปขายยังต่างเมืองในขณะเดียวกันก็สามารถผลิตสินค้าจากครัวเรือนออกขายเพื่อหารายได้เสริมในเวลาว่างจากงานประจำทำให้พบว่าผู้หญิงในอูตติมิได้มีบทบาทเฉพาะในครัวเรือนเท่านั้น แต่ผู้หญิงมีบทบาทอย่างสำคัญในเชิงการสร้างเศรษฐกิจของครอบครัวและยังเป็นเศรษฐกิจที่สัมพันธ์กับระบบเศรษฐกิจของเมืองด้วย ทั้งนี้เมืองแม่ฮ่องสอนในอูตติมิได้เป็นเมืองที่อยู่ตามลำพังหรือมีวิถีการผลิตที่พึ่งพาตนเองได้แต่เป็นระบบเศรษฐกิจที่เกิดจากการค้าขายกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ที่อยู่ใกล้เคียง รายได้หลักของแม่ฮ่องสอนจึงมาจากการค้าขายเป็นส่วนใหญ่และผู้หญิงมีส่วนร่วมตั้งแต่การเป็นผู้รวบรวมสินค้าเพื่อนำไปขายยังต่างเมือง

จนกระทั่งปัจจุบันผู้หญิงในแม่ฮ่องสอนยังคงมีบทบาทหลักทางการค้าที่สำคัญ ผู้ที่ประกอบอาชีพค้าขายตามตลาดต่างๆดังที่ได้กล่าวมาแล้ว อาจกล่าวได้ว่า 95% ของผู้มีอาชีพค้าขายตามตลาดต่างๆทั้งสามแห่งเป็นผู้หญิง ซึ่งเท่ากับว่าผู้หญิงเป็นผู้ที่ควบคุมเศรษฐกิจประจำวันของเมืองเอาไว้

ประการที่สาม นอกจากนี้ผู้หญิงยังเป็นผู้ที่สะสมองค์ความรู้ในเรื่องต่างๆที่ตนเองได้มีส่วนร่วม ตั้งแต่อดีตเช่นความรู้ในเรื่องไร่ นา พันธุ์พืชตลอดจนสมุนไพรที่ใช้รักษาโรค การรวบรวมคัดเลือกสินค้า เมื่อเมืองมีความเจริญเกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีการดำรงชีวิตในแง่มุมต่างๆ ผู้หญิงก็ยังมีส่วนในการพัฒนาและร่วมกิจกรรมต่างๆที่เกี่ยวข้องกับชีวิตและความเป็นอยู่ ตลอดจนเข้าร่วมกระบวนการพัฒนา ในทุกระดับตั้งแต่ชุมชน เครือข่ายและเมือง ทำให้ผู้หญิงได้สะสมองค์ความรู้ในเรื่องที่เป็นผู้ลงมือทำตั้งแต่การสำรวจปัญหา การเก็บข้อมูล การร่วมวางแผนงานและการตัดสินใจในการใช้งบประมาณ ประสบการณ์เหล่านี้ได้สร้างการเรียนรู้ใหม่จากการร่วมงานพัฒนาและเป็นฐานของการสะสมความรู้ที่สำคัญ เมื่อโอกาสทางสังคมเปิดพวกเธอก็สามารถก้าวออกสู่เวทีสาธารณะและแสดงศักยภาพอย่างเต็มที่ อย่างที่ผู้นำหญิงของแม่ฮ่องสอนคนหนึ่งพูดว่า “ความรู้ที่ได้ เกิดจากการลงมือทำ” ซึ่งเป็นความจริงที่การเกิดจิตสำนึกใหม่จำเป็นต้องสร้างจากการทำให้เกิดความเชื่อมั่นในพลังของตัวเองซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่มีใครสามารถบอกให้เราเปลี่ยนได้แต่การเปลี่ยนแปลงย่อมเกิดจากการลงมือทำ

ประการที่สี่ การเปลี่ยนแปลงในความหมายของผู้หญิง พื้นที่ และการจัดการเมืองย่อมหนีไม่พ้นการเข้ามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาต่างๆกับกลุ่มคนที่หลากหลาย ในสังคม การเข้าร่วมกับขบวนการทางสังคมที่มีขนาดใหญ่ทำให้จินตนาการใหม่ที่มีนำไปสู่ความเปลี่ยนแปลงที่มีคุณค่า เกิดการเรียนรู้และเข้าใจปัญหาของคนอื่นที่แตกต่างจากของตนเอง เกิดคำถามในเชิงเปรียบเทียบและเกิดจินตนาการของสิ่งที่ควรจะเป็นว่าคืออะไร เกิดเป็นจินตนาการร่วมของกลุ่มคนที่ต้องการเห็นความหมายใหม่ ทั้งต่อตนเอง พื้นที่และการพัฒนาเมือง เพราะการดำรงอยู่อย่างอิสระและเป็นปัจเจกย่อมไม่สามารถนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในความหมายใดๆต่อผู้หญิง พื้นที่และการพัฒนาเมืองได้เลย

5.3 ข้อเสนอแนะ

1. การทำงานด้านการพัฒนาโดยทั่วไปยังขาดการให้ความสำคัญในเรื่องหญิง ชาย ควรมีการส่งเสริมให้มีการทำงานร่วมกันเพื่อสร้างการเรียนรู้และเกิดการปรับและสร้างความสัมพันธ์ในแนวราบให้มีมากขึ้น

เนื่องจากมีผู้หญิงที่อาศัยอยู่ตามชุมชนต่างในเมือง ได้ลุกขึ้นมาเคลื่อนไหวและสร้างการเปลี่ยนแปลงในการพัฒนาเมืองจำนวนมาก และผู้หญิงเป็นกลุ่มแรกๆที่ได้รับผลจากการพัฒนาเมือง แต่การพัฒนาที่ผ่านมายังไม่ให้ความสำคัญกับเรื่องความเท่าเทียมทางเพศดังนั้นการให้ความสำคัญกับเรื่องเพศสถานะในงานพัฒนาเมืองควรได้รับการพิจารณาในทุกโครงการของรัฐและเอกชน

2. ควรสนับสนุนและสร้างเวทีการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างผู้หญิงและผู้ชาย ในกระบวนการพัฒนาเพื่อนำไปสู่การปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างกัน

3. สนับสนุนให้ผู้หญิงได้มีโอกาสเชื่อมโยงตัวเองกับส่วนอื่นของสังคมตั้งแต่ระดับท้องถิ่นจนถึงระดับประเทศ